

Víra jako kosmický činitel II

16. 9. 1985

KAZETA 1

STRANA A

[0:00] Mám-li teď udělat to, co udělám – poněvadž v zásadě by to bylo možné beze mě... Poněvadž já teď budu muset použít taky té možnosti, že tady nebudu, buď že to bude muset udělat někdo jiný, nebo že si to uděláte sami... Ale vzhledem k tomu, že jsme o tom mluvili minule, hodí se to dneska asi nejlíp. No inu, uvidíme.

Slibovali jsme si to, nebylo jasno, kdy to uděláme, ale uděláme to tedy dnes. Slibovali jsme si, že se podrobněji zastavíme u toho pojetí, na které chceme navázat nebo které chceme v té tradici židovsko-křesťanské odkrýt. Pochopitelně je to jenom jedno pojetí; v té tradici je těch pojetí celá řada, ale celkem vzato snad to bude stačit. Aniž bych to nějak zvlášť zdůvodňoval.

[2:10] Ta věc je asi taková: prostě metodicky je otázka, jak začít. Já začnu spíš, jak jsem na to přišel já. V roce myslím 1958 nebo 1957 publikoval Gerhard Ebeling článek v *Zeitschrift für Theologie und Kirche*. A pak to vyšlo v jeho souboru, já jsem to četl se zpožděním několika let, když mě na to teprve upozornil – Poslali jsme něco Marxsenovi kvůli něčemu, tenkrát jsme psali nějaký článek Součkovi k šedesátinám, pětadesátinám, možná k sedmdesátinám, a posílali jsme Marxsenovi separátek, mám dojem, a on poslal jeden svůj separátek a tuhle knížečku. V té knížečce se na jednom místě o té statistice Ebelingově zmiňuje – Marxsen je žák Ebelingův a to mě tenkrát na to upozornilo. Pochopitelně já jsem přehled po theologické literatuře neměl, tu a tam mně někdo něco přihodil, já jsem měl co dělat, abych si udržel jakž takž přehled po filosofii. Ale tohle mě zaujalo, a tak jsem si potom opatřil z knihovny Komenského fakulty, kde to je, jsem si opatřil – jo, je to z roku 1958, *Zeitschrift für Theologie und Kirche* 1958, strana 64 až 110. Ten článek se jmenuje „Ježíš a víra“, „Jesus und der Glaube“. A takový krátký výcuc z té Ebelingovy statistiky tady podává Marxsen s odvoláním na Ebelinga. A je to věc, která každého musí tedy po mém soudu přesvědčit. I když o něčem jiném, než říkají Ebeling a Marxsen.

[4:55] Jak Ebeling v tom svém článku, tak zejména Marxsen užívají výsledků té statistiky k argumentaci úplně jiným směrem, než to budeme dělat my. Ale na tom nezáleží, jaký byl jejich úmysl. Fakt je, že oni tam neodhalili to, na co my budeme dávat největší důraz. Nicméně ta statistika je platná. Tady například v tom stručném shrnutí té statistiky říká: nejprve zjistíme pozoruhodné statistické zjištění, *Befund*, u synoptických evangelií. Co jsou synoptikové, to víte – jsou čtyři evangelia, ale Janovo se trochu odlišuje, jednak je mnohem pozdější, jednak je pojato úplně jiným způsobem, kdežto tam ta tři patří k sobě. A protože se dívají jakoby ve stejné perspektivě, stejným směrem, tak se jim říká synoptická – ten *syn-opsis* je spolu-hled, sou-hled, tak nějak by se to dalo přeložit. Tak těm třem evangeliím se říká synoptická. A teď tady ukazuje: vzal si takzvanou konkordanci, to jest slovník biblických termínů, kde je vždycky – Ony jsou teda různé slovníky, a když je úplný, dokonalý slovník, jako samozřejmě za tolik staletí už se to protřískalo všecko v těch velkých slovnících, tak tam si najdete to slovo, v našem případě *pistis*, víra, nebo *pisteuein*, což je věřiti, anebo samozřejmě tvary těchto slov, a teď tam máte vždycky seřazená všechna místa, kde se to v biblických

knihách vyskytuje. Konkrétně řecký slovník se týká buď jenom Nového zákona, nebo řeckého překladu Starého zákona, to jest Septuaginty. Existuje taky řecký slovník k Starému zákonu.

[7:25] Ale tady v tom případě jde o Nový zákon a jenom o synoptiky. Takže si tam najdete prostě, co má Matouš, Marek nebo Lukáš, na kterých místech se najde slovo *pistis* nebo *pisteuein*. No a teď se ukazuje, že to slovo nebo ta slova, poněvadž jsou vlastně dvě, jedno sloveso a jedno podstatné jméno, se všemi deriváty, se u těch synoptiků vyskytuje 80krát. Z toho 63krát přímo v ústech Ježíšových, to jest líčí se tam, jak Ježíš řekl. Přímo v jeho výpovědi, v jeho slovech to je uvedeno. To je dost pozoruhodné: z 80 míst 63, to je velká většina, je přímo uložena do úst Ježíšovi. A ze zbývajících 17 případů 11, to je zas hodně, se vyskytuje v nejbližší souvislosti s nějakými Ježíšovými slovy nebo činy. Takže lze předpokládat, že v té situaci to slovo také zaznělo a že to je zachyceno, byť už ne jako přímo v ústech Ježíšových. Takže zbývá už jenom 6 míst, a v těchto zbývajících 6 místech, je tady teď charakterizuje, že to je ta lukášovská předhistorie, lukášovská velikonoční historie a je tam taky historie utrpení u Marka a u Matouše – je to na místech, ..., kde se snadno prokáže sekundární vliv. To jest jsou to pozdní, pozdější vpisky.

[10:00] No a teď tady říká: a tím, když se podíváme na celek, tak se nám ukazuje pozoruhodná paralela k tomu, co tady líčí v té knížence třetí, totiž k pojmu Syna člověka, jak se vyskytuje v evangeliích, což nás teď momentálně nezajímá. No a zejména tedy, že ten pojem *pistis* a *pisteuein* s deriváty, že tedy převážně je přímo v ústech Ježíšových nebo v bezprostřední souvislosti s nějakými jeho výroky nebo činy. Už tohleto je dost pozoruhodné, ukazuje to nepochybným směrem, totiž že použití toho slova úzce souvisí se skutečnou činností Ježíšovou, že to on pravděpodobně razil. Nemáme doklady, že by se to naučil u někoho jiného, to není vyloučeno, ale nejsou na to doklady. Jediná věc, na co doklady jsou, že to bylo v nejužší souvislosti s Ježíšem, tedy pravděpodobně on to byl, který razil to slovo. Pochopitelně ne *pistis*, poněvadž nemluvil řecky. To je další věc, do které se teď nebudu pouštět: mluvil aramejsky, znal hebrejsky, tedy je otázka, jakého slova používal, ale to je momentálně věc, která nás teď nemusí zajímat. Ta shoda ve třech evangeliích, která sice do jisté míry jsou na sobě závislá a ještě jsou závislá na nějaké té *Urquelle*, ale přece jenom mají jisté odlišnosti, které lze demonstrovat – ukazuje se, na co dává větší důraz jeden evangelista, na co jiný – ta shoda mezi nimi je důležitá. Tak to je to, co tady zdůrazňuje, to je cíl, to je směr, kterým tu argumentaci vede Marxsen a už také Ebeling, jeho učitel.

[12:50] A teď jakoby na vedlejší koleji nebo jakoby mimochodem tam řekne, když teď rozebírá jednotlivá místa: o jakou víru to vlastně jde? Tak říká: o víru v Ježíše ale nejde, o tom se nic nemluví. Je to v souvislosti s Ježíšovými činy nebo výroky, ale nikde se tam neříká, že jde o víru v Ježíše. Dokonce se ani neříká, že jde o víru v Boha. *Expressis verbis* se o víře v Ježíše nebo víře v Boha mluví například v Matouš 18,6 nebo v Markovi 11,22 – ale to nejen že jsou výjimky, ale jsou evidentně pozdější. ... Jsou mladší, prokazatelně mladší, to jest jsou to dodatečné vsuvky, úpravy pozdějších redakcí. Takže v té nejužší svázanosti s Ježíšem, to jest v tom původním zdroji, kde se razil ten pojem – můžeme-li mluvit o pojmu, to opatrně, poněvadž pojem je vynález, s kterým musíme zacházet historicky velmi opatrně, i když samozřejmě tohle je v době, kdy už dávno helénismus prosákl všude –, tak tam, kde se razilo to slovo, ten „pojem“, tak tam se o víře mluví absolutně, tam se nemluví o víře v něco nebo na něco.

[15:16] No, takže tady přímo říká: *Vielmehr wird der Glaubensbegriff absolut gebraucht* – tedy toho slova, toho pojmu ... se užívá v těchto – v té naprosté většině míst se užívá absolutně. To znamená odděleně – není u toho žádné adjektivum a není u toho žádná relace k něčemu. Tedy jak my dnes chápeme víru, tak to je víra v něco. My si nedovedeme představit – To tak proniklo všude, to tak ovládlo ovzduší, že už to jinak ani myslet nedovedeme. I když, když si dáme pozor, tak v naší řeči zůstávají zbytky, tedy v našem jazyce, v našich jazycích zůstávají jisté zbytky této tradice, kterých si ovšem nevšímáme. Když třeba o někom řekneme, že je věřící – neříkáme, v co. Říkáme, že je věřící – to je zbytek této tradice. Ale když to chceme vyložit, tak už hned řekneme, že to je katolík nebo evangelík nebo třeba věřící komunista a tak dál.

[16:50] Tohle tady je řečeno mimochodem. Hlavní důvod, proč se s tím pracuje u Marxena, ale je to už u Ebelinga, je jiný. Ten jiný důvod my necháváme padnout pod stůl a zaměříme se hlavně na tohle. Že totiž ta statistika nám ukáže zajímavost, že tam, kde můžeme tušit centrum, ten kadlub, tam, kde se rozhodovalo o určitém způsobu života a myšlení pro tu další tradici rozhodujícího, že tam serazil pojem víry ve smyslu absolutním, nikoli víry v něco. A teď naše otázka bude, co to je, tahleta víra, která není víra v něco. Co to je?

[17:50] A tady je možno ukázat takovou zvláštní věc. Ono je tedy samozřejmě potřeba těch linií sledovat víc. My si nemůžeme dovolit u toho setrvávat tak strašně důkladně a dlouho, ale přece jenom některé věci tam vyzvedneme. A jedna z těch rozhodujících věcí je: ta víra má co dělat se vztahem člověka k budoucnosti. A to si teď budeme prokazovat. Když už jsme na tu zajímavost narazili, že v těch synoptických je možno nahmatat to ohnisko, v němž vzniká a je raženo to pochopení víry v absolutním smyslu, kdy nemá vůbec smysl hovořit o tom – Je tady strašné horko, že jo, bylo by potřeba, ale zas je randál – no co se dá dělat, chvílema aspoň to budeme muset... Tak chvilinku to počká... **[Přerušení]**

[19:25] ... dokládat. Ale abychom ten kontext měli v paměti úplný, tak tady připomenu to, co někteří už znají, i kdyby je probudil o půlnoci, a jiní to aspoň už slyšeli. Nevím, jestli je tady tři nebo čtyři lidi, kteří to ještě neslyšeli... Zároveň budu totiž ukazovat, že právě ten vztah mezi vírou a budoucností nebo vztah mezi vírou a vztahem k budoucnosti že je tak důležitý, když to budeme vidět na pozadí té archaické orientace na archetypy. To jest mytické orientace, mytického způsobu života. Proč říkám života? Mythos, to není mythologie, to není jenom povídání o všelijakých záležitostech, které se kdysi kdesi nebo před mnoha lety, na začátku nebo jak se to všelijak říká, odehrály. Mythos je určitý svět, je to strukturovaný svět, v němž člověk žije – člověk žije v mýtu, to je jeho vztah. To není jenom otázka toho povídání; to povídání k tomu patří, to je dobré k tomu, aby zpřítomnilo celý ten svět tehdy, kdy není přítomen. Když dítě večer na vás chce povídat pohádky, tak proč to chce povídat? Protože – ono už to zná, dokonce když to řeknete špatně, tak vás opravuje. Ale chce to slyšet, protože najednou ten celý svět té pohádky je tady. Když si jenom samo vzpomíná, to není ono. Ale když se to říká, když se to vyslovuje, tak najednou je to celé tady. Toto zpřítomnění je zpřítomněním něčeho, zpřítomněním světa té pohádky. Mythos není jenom to povídání, ale je to povídání, které zpřítomňuje celý svět, v němž člověk žije. Na rozdíl od toho dítěte, které žije v té pohádce jenom v tu chvíli, kdy se to povídá, archaický člověk žil v tom mýtu celý svůj život. A protože nelze žít v celém světě najednou, tak proto měl ten život členěn do různých období, a v těch různých obdobích se různě povídaly různé věci, aby se zpřítomnil celý ten svět. Tak takhle tomu musíme rozumět.

No a podstata toho mytického způsobu života spočívá v orientaci na archetypy, to znamená orientaci na to, co kdysi na začátku se stalo a co je jediná skutečnost, jediná pravá skutečnost. A když člověk nechce propadnout nicotě, tak se musí přidržit těch archetypů, protože ty jsou jediné skutečné. A jak se jich přidrží? Tak, že se s nimi ztotožní... Tohle je podstata mytického pobývání na světě u archaických lidí. Co je na tom důležité: jednak že tam chybí ten odstup. Člověk se identifikuje s archetypem. To není vyprávění o něčem, nýbrž to je vyprávění, které umožňuje se ztotožnit s nějakým hérojem, zbožněným prapředkem a podobně.

Tak to je první věc – tam chybí distance. Naopak mythos umožňuje člověku tím, že je zpřítomňován, umožňuje člověku, aby se tělem i duší identifikoval, ztotožnil s takzvaným pravzorem. To je základ takzvaného napodobování. Napodobování, to už je pozdější náhražka identifikace. Když už se nemůžete s někým ztotožnit, tak ho aspoň napodobujete. A proč už se nemohl ztotožnit? Protože už se vztahy člověka ke světu a k druhým lidem natolik komplikovaly, že už nestačily ani ty archetypy.

Možná, že by tu bylo dobré vsunout malou poznámku o tom, jak vůbec došlo k tomu, že nějaký život v mýtu byl možný. Musíme si uvědomit, že ještě rovinu před tím, než – My už dneska nerozumíme světu mýtu, protože už nevíme, jak do něho proniknout. My už o tom jenom umíme mluvit, přemýšlet z distance. Ale ta identifikace se nám už nemůže zdařit. My už neumíme se ponořit do toho světa mýtu. My nevíme, jak projít tou iniciací takzvanou, která byla běžná a ještě dodnes je u těch primitivních kmenů – zasvěcení, to vnoření se do toho světa mýtu, to už je nám nepřístupné. Ale co je nám ještě víc nepřístupné, co známe daleko víc ještě zvnějška, to je to, co bylo před mýtem. Ten mýtus můžeme aspoň někde v některých podobách – samozřejmě v těch vnějších rysech, a proto když čtete zprávy o indiánech a tak dál... tak užasnete nad jednou ze dvou blbostí. To jest buď nad blbostí těch indiánů, anebo, když si uvědomíte, že za to ti indiáni vlastně nemůžou, nad blbostí těch religionistů nebo těch vědců, kteří to popisují. Oni to popisují čistě po vnější stránce. Takže tam máte takové líčení, jako že na počátku bylo velké moře, z toho se vynořila velká želva, to je někde z Mikronésie, na té želvě se postavil slon, a to byl svět. No samozřejmě to je naprostá zhůvěřilost, každý se diví, jak ti primitivové mysleli. Jenomže to je úplně nedůležitá záležitost, jestli jde o želvu. To má úplně jiný smysl. To je metafora. Co bylo podstatné, to není v tom slově, a to samozřejmě ti vědci opomenuli. Tam hraje velký význam nepředmětné myšlení, to jest nepředmětné konotace toho, co se říká. To předmětné je nedůležité, to se stalo důležité teprve v naší tradici. Tenkrát nebo ještě dnes někde, kam nedosahá příliš civilizace, ty předmětné konotace jsou nedůležité. Důležité je to, co je za nimi. A právě k tomu je třeba dostat se iniciací, zasvěcením, jinak nikdo k tomu nepřijde. Tak takhle musíme tedy se dívat na ty zprávy třeba těch teoretiků náboženství, kteří nám popisují, co kde je.

Takže i ten mýtus nebo ten život v mýtu, který ještě dnes můžeme pozorovat, je nám většinou prostředkován těmito naprosto nezasvěcenými odborníky, odborníky, kteří neprošli iniciací a mluví, a nevědí o čem. Proto je, když se chceme poučit o mýtu, je daleko lépe buď spolu třeba s psychoanalýzou a podobnými postupy hledat relikty mýtu v našem vlastním myšlení. Toho je dost. To je jedna věc, jak se k mýtu můžeme dostat. A za druhé: najít si filosofy, kteří měli k mýtu blízko a pracovali s ním. Jedním z největších je Platón, který si dokonce mýty vymýšlí. Jednak o tom píše, že musí být státní básníci, kteří si vymýšlejí mýty, poněvadž bez mýtů není možno fungovat. Mimochodem, pokud je mi známo, právě v *Ústavě* je nestarší doložené použití slova theologie pro cenzory ... a na báby, které vykládají všelijaké

povídáčky dětem. Kontrolují, aby neříkali těm dětem to, co nemají, a říkali to, co mají. Tihleti kontroloři, kteří na to dbají – samozřejmě to nikdy nebylo, to je jenom v projektu Platónově – tihleti cenzoři, v *Ústavě* pěkně popsání, ti se jmenují theologové. Ale u Platóna je možné se poučit, co to je mýtus, protože on tomu byl blízko, i když žil v atmosféře, která byla zejména v těch filosofických kruzích naladěna proti mýtu. Velká řecká tradice je, že filosofie je proti mýtu. Logos proti mýtu. Najdeme to dokonce i u Platóna, ovšem velmi oslabeno, Platón měl velký smysl pro mýtus. A proč? Protože byl nejen velký filosof, ale byl velký básník.

[32:03] I u Platóna se přesvědčíme, jak mýtus je čímsi konsolidujícím, organizujícím lidský život. Necháme to stranou, jsou o tom tlusté knihy, nám teď půjde spíš o vyhmátnutí té vlastní struktury nebo orientovanosti lidského života v mýtu. Dodnes lze ukázat – právě psychiatři se s tím často setkávají... v určité chvíli oslabenosti ducha se dostávají u lidí jakési úzkostné stavy, které převážně v té úzkosti se vztahují k budoucnosti. Je to strach z toho, co přijde. Já jsem se s tím mohl setkat u svých nejbližších. V určité době se prostě vracela ustavičně taková otázka, až stereotypně kladená: „Co bude? Co s námi bude?“ Taková jakoby ritualizovaná úzkost – to se znovu vrací v takových návalech „co bude?“. Nevíme, co bude za hodinu, nevíme, co bude zítra, nevíme, co bude za týden. To ale nestačí, že to nevíme, nýbrž děsíme se. Je to hrůza, že to nevíme. Ta prázdnota, ta děsivost před námi, neprůhlednost, kdy něco přichází, a my nevíme, co, a pravděpodobně je to zkáza, negativní předznamenání – tyhle stavy, ty se dostávají i u moderního člověka. To jsou pozůstatky stavů archaických lidí. Tehdy to bylo úplně běžné. Evropský člověk se z toho určitými kultivačními, sebekultivačními metodami nějak vyléčil nebo do jisté míry vyléčil. Takže jenom když je nemocen, když je přespříliš utlačen okolnostmi a tak dále, tak se mu tyhle návaly toho děsu z budoucnosti vrací. Ale u archaického člověka to bylo zcela běžné. A to proto, že budoucnost byla pro něho totéž co propast, do které člověk když spadne, tak je po něm. Ne ve smyslu běžné smrti, nýbrž znicotnění. Budoucnost je propast nicoty. Ten, kdo se neudrží, když uchopí nějaký ten pravzor a přidrží se, že se neudrží u toho pravzoru, tak ten spadne do té propasti. A pravzory, ty jsou tu připraveny, ty jsou vlastně minulé – nikoli v našem smyslu minulé, ale praminulé. To je ta minulost, která je nad časem, praminulost. To, co je v pohádkách: byl jednou jeden... Ta časová neurčitost je podstatná. Ale byl, kdysi to bylo dávno. A toho, co je odedávna, co bylo vždy, je a bude vždy, tato praminulost, která je ale přítomná a bude přítomná i v budoucnosti, tato praminulost je jediná skutečnost, jediná skutečnost. To je to jediné skutečné, čeho se člověk může chopit, čeho se může držet uprostřed toho nebezpečí pádu do propasti nicoty, to jest do budoucnosti, kde se může stát cokoli. Právě to, že se může stát cokoli, je předmětem úzkosti, děsu. Kdežto pravzor je jistota, to se už stalo, je to přehledné, je to před námi, víme, co to je. A když se s tím identifikujeme, tak zachráníme sami sebe, svou skutečnost, svou existenci. Tohle je prožitek archaického člověka.

[38:25] Při pohledu na proměnlivost všeho zachvacovala archaického člověka úzkost. V určitých momentech to všichni známe: taková závrať z pomíjejícího věcí. Děs tváří v tvář budoucnosti, která se žene, a nevíme, jaká bude. Ve skutečnosti – i když tehdy nebylo možno mluvit o dějinách, dějiny se ustavily teprve za určitých předpokladů – můžeme tento děs z budoucnosti interpretovat také jako strach z dějin. A strach z dějin je neobyčejně důležitý moment i dnes a můžeme ho analýzou odkrýt třeba u historiků, kteří se velice orientují jenom na takzvaná historická fakta. To jest celý ten historický pozitivismus, jehož zcela mimořádným představitelem u nás je třeba Pekař nebo Goll – Pekař je až takový umělec ve

způsobu, jak zpřítomňuje určité dějinné chvíle nebo epochy –, tam se ukáže takový strach z dějin. Je to možno u Ranka třeba najít a u všech těch, kdo podobně jako on jsou přesvědčeni, že každá epocha má svůj vlastní čas a že prostě srovnávání epoch je nemožné, že tím jenom jiné, cizí epochy strháváme do té své epochy, což je vlastně nepřiměřené, a že vlastně nemůže dojít k žádnému skutečnému porozumění jedné epochy pro epochu druhou. Takové ty naprosto oddělené kosmy určitých dějinných epoch, to je také jaksi doklad toho strachu – nepřiznaného, neuvědomělého – strachu, děsu, z možnosti, že tady jsou nějaké dějiny, které mají smysl. To je obrana proti tomu. Smysl je něco, co je jako v sobě uzavřeno. Ale že by tady mohla být nějaká linie, to je prostě pro mnoho historiků nepřijatelné. A dá se to takhle v cajku analyzovat. S jakou oprávněností, to nechávám pro diskusi, ale každopádně je to něco, co známe nebo co můžeme detekovat i v současnosti. A to všechno je založeno na věci, která – To není nesmysl. Naprostá chyba, kdybychom to chtěli odbýt jako nějakou zastaralost, jako nesmysl, bláznivost starých.

[42:44] A proto se teď vrátím k tomu, co jsem naznačil: jistý smysl je v tom, když se budeme tázat, co je ještě před tím životem v mýtu. No – my nevíme. Všechno se zdá naznačovat, že už to je rovnou život animální. Ovšem nevíme. Je možné, že tam byla celá dlouhá epocha přechodu mezi životem animálním a mytickým. Ale nemáme ponětí. Možná, že někdo najde metodu, jak se k tomu dostat, jak se tomu dostat na kloub, pod kůži, ale zatím to vypadá takhle. No a ten nejbližší animální život se vyznačuje zajímavou věcí. Když pozorujeme vyšší zvířata, tak vidíme – A to věc, kterou se zabývali příslušníci té Uexküllovy školy, to je konec minulého a začátek tohoto století. Píše se to „Uexküll“, a ten vypracoval – je to vlastně jakási behavioristická škola před behaviorismem – vypracoval taková schemata chování zvířat za určitých situací. Do jisté míry je to taky jakási fenomenologie před fenomenologií. Důraz je kladen ne na objektivní podmínky v tom okolí zvířete, nýbrž na to, jak to zvíře ty okolní podmínky vnímá a prožívá. [RUCH] A tohleto, to prožívané okolí toho zvířete, což je víc než jenom to okolí, jak je momentálně – protože tam do toho patří, tam prožívá nejen ty šutry, které se nehýbou, ale to, jak prožívá ty rostlinné nebo zvířecí partnery, kteří se hýbou, tedy zejména ty zvířecí. Ten způsob prožívání toho určitého distriktu, který je tím živým prostorem, tomu říkal Uexküll *Umwelt*. Tedy řekli bychom okolí. Nesprávně – museli bychom si uvědomovat, že to není to okolí, jak o něm mluvíme my dneska. Pro nás okolí je hlavně soubor věcí, které jsou tam roztroušeny, kdežto pro Uexkülla to okolí znamená prožívané ty věci a situace zejména.

[46:31] A teď se tam třeba sleduje, jakým způsobem má zajíc ve svém *Umweltu* lišku. Samozřejmě ji tam nemá jako předmět nebo jako individuální bytost, nýbrž ji tam má v tom jejím způsobu života, to jest i s jejím *Umweltem*. Každé zvíře má nějakým způsobem kusy *Umweltu* těch jiných zvířat ve svém *Umweltu*. Takže ta biosféra, ten biotop je jakási velmi komplikovaná struktura...

KONEC STRANY A

STRANA B

[0:00] Takže rozhodující není popsat z našeho lidského hlediska, co tam v tom okolí všechno je, jak to třeba dělal darwinismus. Prostě pstruhové, kteří žijí někde na písčínách, kde je hodně slunce a tak dále, jsou jinak zbarvení než ti, kteří se udržují někde v tůních velmi temných,

v lese nebo pod stromy, a když to dost dlouho trvá, tak nakonec se z toho vyvinou formy, které už si drží to zabarvení... Darwin to vykládá, že to je nějaké přizpůsobení, v tom temnu že se světlí pstruhové nemohli udržet, takže tam prostě ten přirozený výběr zasáhl a tak dále. Čili to všecko je naprosto objektivováno. Kdežto Uexküll ukázal tu důležitost toho, jak to zvíře prožívá ten svět, jakým způsobem se tam orientuje, jak tam do toho svého osvětí – Patočka razil termín osvětí, i když ne pro to Uexküllovo osvětí, ale mně se to – je to pěkné slovo, novotvar vlastně, nevím, že by to bylo před ním... Je to taky pěkné etymologicky, poněvadž vlastně osvětí je osvojený svět. Svět – to je špatně, poněvadž to vlastně není svět, svět tu je jenom pro člověka, žádné zvíře nežije ve světě, respektive ve světě ano, ale ne na světě... to jest nevztahuje se ke světu, jediný člověk se vztahuje ke světu. Čili s touto jedinou výhradou, ne svět v tom silném, plném významu. Ale jinak ten osvojený svět, osvětí, to je etymologicky velmi dobře ražené slovo.

Takže ta jednotlivá osvětí se překrývají, prorůstají, navzájem do sebe narážejí a tak dále. Takovéto osvětí vypadají jako koule kolem toho zvířete, ale protože to zvíře žije, tak to není koule, ale vlastně tunel. Osvětí je třeba chápat jako tunel, jímž zvíře ve svém životě prochází. A ten tunel je tvořen komplikovanými strukturami založenými jednak na vlastním chování toho zvířete v tom tunelu, jednak na těch pronikajících osvětích těch ostatních zvířat, která tam nějakým způsobem také patří – buď jako kořisti, nebo jako ti, co ohrožují, pro které tedy ti druzí jsou kořist. Tak to je jaksi jedna důležitá věc.

A teď ještě, co nás uvede potom na cestu k mýtu, to je, jakým způsobem je koordinováno, organizováno chování zvířete v různých situacích. To je nesmírně pozoruhodné. Lev reaguje jinak, když je nažraný, a jinak, když je hladový na gazelu nebo stádo gazel, které se tam vyskytnou. Když je nažraný, tak leží a chrápe... Naproti tomu když je hladový, tak běží mnoho kilometrů, zachytí pach, ... aby našel si tam kořist. Jsou různé stimuly a každý takový stimul vyvolává nebo startuje specifickou reakci toho zvířete. Přičemž ta specifická reakce je podmíněná jednak vnější situací a jednak vnitřní situací, vnitřní kondicí toho zvířete. Ta souhra té vnitřní a vnější situace je podstatná, ale co nás tady hlavně zajímá, je, že je v každé takové situaci, kdy dojde k té souhře, je připraven jakýsi akční systém, o kterém zvíře neví nic, pro který se nerozhoduje, který se vymyká jakékoli kontrole, a přesto to zvíře se vymyká jakékoli kontrole (?). Mluvíme o instinktech... to je název, nevíme vlastně, o co jde. Ale víme jednu věc: že instinkt řídí chování zvířat v nějaké situaci, kdy jakékoli rozvažování by znamenalo znevýhodněnost. To jest když najednou zvíře se setká se svým pronásledovatelem nebo pronásledovatel se svou kořistí, musí reagovat automaticky, má-li mít šanci. To nejde se rozvažovat nebo rozhodovat, bylo by pozdě, poněvadž kořist unikne nebo útočník zaútočí. A to hleto, to naplánování, nastrukturování předem určité akce... to je elementárně důležité.

Samozřejmě, dělaly se pokusy, kdy se naschvál nastražily situace, které neodpovídaly přirozeným, na které to zvíře nedovedlo instinktivně, automaticky odpovědět. A to zvíře se v takovém případě dostává do stresu. Je možnost třeba naučit psa – to dělal Pavlov a jeho škola – naučit psa na zazvonění chodit žrát... ten reflex je tam zabudovaný, ten není původní... A teď mu tam zavedete novou situaci: zazvoníte a ztlučete ho. Zas to uděláte několikrát. Mezitím někdy zazvoníte a ztlučete ho, někdy zazvoníte a dáte mu žrát. Tímhle tím neurotizujete toho psa takovým způsobem, že začne chřádnout a chcípne. Přivedli jste ho situace, která nemá jednoznačné řešení. On se octne – v přírodních podmínkách je to třeba tak... Piše se nebo říká se, že lev, když zaútočí a mine se, tak už podruhé neútočí na tutéž kořist... Dalo by se říct, že u

lva je ten akční systém tak vybroušený, že když selže, tak ten lev se dost dobře rychle nezorientuje... není schopen adaptovat ten svůj akční systém v průběhu, kdy to automaticky běží.

A teď si představte, že se tady ukázalo zvíře, které se dostalo do pozoruhodných situací, kdy nebylo na instinkt spolehnouti. To je nějaký ten pračlověk – nebo kam to zařadíme, to je celkem jedno. Ty situace, do nichž se pračlověk nebo předčlověk začal dostávat, byly stále komplikovanější, takže ty instinkty na to nedávaly odpověď. Takže existovala dost dlouhá etapa, kdy tady bylo neurotizované zvíře – a ta neurotizace má zřejmě nějaké relikty u archaického člověka v tom mytickém myšlení. ... To je zakódováno... proto je nám to všem blízké. Má to hluboký smysl, protože kdyby od začátku to bylo všechno otevřené, tak se člověk nemůže vůbec konstituovat. To, že my dnes se můžeme rozhodovat na úrovni, znamená, že ty základní roviny jsme zvládli, že ... máme vyřešené v podobě návyků, eventuálně rituálů. Takže ta jakási stereotypizace nám umožňuje uvolnit vyšší úroveň ... pro vyšší funkce. Klavírista musí odevzdat všechnu důvěru svým prstům, že to umějí zahrát, aby se mohl soustředit na podání skladby. Dokonce z listu, když hraje. On se dívá na noty a nepřemýšlí... to ty prsty musejí samy vědět, co mají dělat. Tohleto odevzdávání těch primitivnějších rozhodování těm nižším složkám, periferním centrům, je podstatou, předpokladem, aby ty vyšší funkce byly uvolněny.

Jak to bylo na začátku? ... Instinkty už nestačily na odpověď a on jinou odpověď neznal. A tak zkušenost zachycoval do jakýchsi rituálů – začal dělat jakési nesmyslné činy, které ho uklidňovaly. Tam se uklidní a třeba ho mezitím něco napadne. To je funkční. A později – já nevím, jestli jste četli toho Vercorse, ne ta *Nepřirozená zvířata*, ale ještě před tím ... česky vyšla jakási povídka o bobrech. Bylo to v prvním ročníku *Světové literatury*, myslím, že to je o bobrech nebo o něčem takovém... No, je tady zřejmé, že mythos, život v mythu, archetypy, nastupují na místo, které nezvládly instinkty. Tam, kde instinkt nefunguje, tak musel být vymyšlený nějaký mýtus. A ten potom byl schopen orientovat člověka v situacích, na které ty instinkty už nestačily. Čili na ty komplikované situace, kterých bylo čím dál víc a čím dál víc. Jenomže ta komplikovanost narůstala, takže v posledu to došlo k tomu, že už ani ten mýtus neměl tolik možností to řešit a život se prakticky začal emancipovat i z těch mytických struktur. Život se nejdřív emancipoval z těch instinktivních struktur a potom i z těch mytických struktur. Takže potom došlo k tomu, že se svět mýtu začal rozkládat a ta závěrečná fáze života archaického, života v mýtu je charakteristická tím – nebo lze ji charakterizovat jako rozštěpení světa. Zatímco mýtus – smyslem mýtu bylo udržet svět pohromadě, integrovat jej a umožnit člověku jako integrované bytosti v něm pobývat, to mu ten mýtus dokázal, tak najednou ty situace byly tak složité, čím dál složitější, že každou chvíli člověk vypadl ze světa mýtu, a teď se musel zařizovat jinak. A tahleto emancipace těch určitých... způsobila, že došlo k rozštěpení světa na oblasti sakrální a profánní.

A to je závěrečná etapa světa mýtu, etapy mytické, kdy člověk žije dvojitým životem, tedy schizofrenně. Jednak žije dvojitý život všude tam, kde ty souvislosti vypadly ze světa mýtu, ... a už ani nemělo smysl to zvládat. A potom, protože bylo velikánské nebezpečí, že v tom profánním světě ten člověk utone, ... tak si uchovával tu integritu alespoň v těch posvátných dobách a chvílích... svatyně, obětiště, chrámy a tak podobně. Čili ten vývoj došel k tomu, že i ten svět mýtu se nakonec rozpadl. A tohleto období rozpadajícího se nebo rozpadlého mýtu, kdy lidský život je životem ve dvou světech, ve dvou sférách, tak tomu říkám období

náboženské. Charakteristické pro náboženství je, že vedle šesti dnů... je tady... tohleto rozdělení... nebo vedle toho, že chodíte do práce, tak chodíte do svatyně... ten rozdíl mezi posvátnem... je charakteristické pro období náboženské. Tohleto období náboženské sice pořád přetrvává, ale ta religiozita je čím dál upadlejší, neudržitelnější. Zejména je takový paradox, že tím rozhodujícím momentem, proč ten svět náboženství – proč už ani nemůže regenerovat v našich podmínkách, i když se to zdá, ale ... to není možno brát vážně – je to proto, že tomu učinilo židovství a křesťanství konec, přítrž. To, čemu říkáme sekularizace, znamená vlastně zrušení rozdílu mezi posvátnem a sakrálnem. To je situace, v níž dnes jsme... v situaci, kdy to profánní, které vítězí, je neintegrované. Čili je to krize. Řešení se ještě nenašlo.

Ale proč je za to odpovědné židovství a křesťanství, to je to, co jsme několikrát uváděli a zase se k tomu budeme vracet. Ta nejdůležitější z tradic, které můžeme vysledovat u proroků, je likvidace religiozity, likvidace náboženství – nebo potlačení alespoň. První historická postava Jozue potlačuje náboženství, Ozeáš ... zas potlačuje veškeré svatyně, posvátné háje a tak dále, a jediná svatyně, která se povoluje, je v Jeruzalémě. ... Přece nemůžou všichni buď nechat stádo stádem a jít do Jeruzaléma... Tohleto, ta likvidace všech sakrálních míst a soustředění bohoslužby do jednoho jediného místa znamená vlastně likvidaci náboženství. ...

Odpusťte, někteří to znáte, ale někteří to neslyšeli, my to budeme potřebovat... takže to tady připomenu. Podívejte se, jak začíná prorockví Izaiáše proroka. Tam říká: „Vidění Izaiáše... slyšte nebesa... nebo Hospodin mluví...“ Někteří jsme tady byli, když tady byl IJselling a mluvil o rétorice a metafoře, tak tam má poslední kapitulu, kde říká: kdo vlastně mluví, když něco říkáme? Jsme to jenom my, nebo nám do toho ještě někdo kecá? ... Skrze něho mluví, to je důležité taky pro pojetí řeči... „Syny jsem vychoval a vyvýšil, oni se pak strhli ze mě... Izrael pak... synové opustili Hospodina, pohrdli Svatým Izraelským, odvrátili se zpět.“

Co to je? ... Hledí si nějakých volovin, ale na Hospodina nedají. Ale co to je, dát na Hospodina? Slyšte slovo Hospodinovo... Proč se tam vzpomíná Sodoma a Gomora... byli bychom jako Sodoma, byli bychom Gomoře podobní... To je to známé vyjednávání Abrahama, jak obchodnický smlouvá. Čili ty ostatky zachraňují celé město. ... Rozumí se Izrael, Sodoma už je dávno v čudu. A teď tam říká: „K čemu jest mi množství obětí vašich? dí Hospodin. Syt jsem zápalných obětí skopců a tuků krmných hověd, a krve volků a beránek a kozlů nejsem žádostiv. Že pak přicházíte, abyste se ukazovali přede mnou, kdož toho kdy z ruky vaší hledal, abyste šlapali sině mé? Nepřinášejte více obětí, jenž jest marnost. Kadění v ohavnosti mám, novměsíců a sobot a svolávání nemohu trpěti (nepravost jest), ani shromáždění. Novměsíců vašich a slavností vašich nenávidí duše má; jsou mi břemenem, ustal jsem, nesa je. Protož, když rozprostíráte ruce vaše, skrývám oči své před vámi, a když množíte modlitbu, neslyším; nebo ruce vaše krve plné jsou. Umejte se, očistte se, odvrzte zlost skutků vašich od očí mých, přestaňte zle činiti. Učte se dobře činiti, hledejte soudu, pozdvihněte potlačeného, dopomozte k spravedlnosti sirotku, zastaňte vdovy. Pojdtež nu, a poukažme sobě, praví Hospodin: Budou-li hříchové vaši jako červec dvakrát barvený, jako sníh zbělejší; budou-li červení jako šarlat, jako vlna bílí budou. Budete-li povolní a mne poslušní, dobré věci země jísti budete. Pakli nebudete povolní, ale zpuřní, od meče sežráni budete; nebo ústa Hospodinova mluvila jsou.“ [Iz 1,13–20] To je jednoznačná záležitost. Nikdo od vás nehledal, abyste chodili do kostela. Jediné, co od vás chci, zastaňte vdovy. To je jediná náboženská povinnost Izraele. Evidentně nenáboženská.

A takových věcí tam najdete víc, nebudu to zdržovat. U malých proroků to najdete. Samozřejmě tam jsou taky jiné tradice, ale tahle je velice dobře patrná a je nejdůležitější. A když čtete, že při smrti Ježíšově ... co to je ta opona chrámová? Uvnitř vlastního chrámu byla svatyně svatých, ... tam nesměl nikdo vstoupit, leč jednou za rok velekněz, a ten jediný směl oslovit Hospodina jeho vlastním jménem. Jinak nikdo nesměl, říkalo se *adonai*, pán. Roztržena opona chrámová, to znamená, že byl zrušen rozdíl mezi svatyní svatých a tím ostatkem. To se nebere vážně, ale to je vlastní rozdíl toho... Ten nejvlastnější význam ... je zrušení rozdílu mezi sakrálnem a profánnem, mezi prostorami a dobami posvátnými a světskými. A to znamená zároveň reintegraci života a světa, překonání té rozštěpenosti, té schizofrennosti toho religiózního, náboženského světa. Já jsem to strašně přetáhl a vy jste mi nic neřekli.

[PAUZA]

Takže já to teď rychle dokončím. ... Jestliže je tomu tak, že ta rozhodující tradice – samozřejmě jsem to nedokumentoval dostatečně... jestliže ta rozhodující linie, zejména prorocká... jestliže má být pochopena jako nespjatá s religiozitou a naopak distancující se od běžných náboženských projevů nebo projevů náboženskosti ... a důraz na tak profánní věci jako spravedlnost, soud, každodenní, v denním životě, ne jenom v neděli, pak pravděpodobně – z toho vyplývá – i to pojetí víry, které najdeme pomocí té statistiky synoptiků, které najdeme v těch situacích, kdy Ježíš sám mluví nebo něco dělá, tak že to opět bude mít charakter ne-náboženský, nebo dokonce protináboženský. Takže není třeba víru chápat jako něco spjatého s náboženstvím.

A teď doklady, jenom stručně. Je tam jeden případ, kdy přijde k Ježíšovi žena Samaritánka. Není židovka, Samaří není uznáváno za kus Izraele, něco jako cikáni. To není lid vyvolený. Ježíš tam říká: Amen, pravím vám, takovou víru jsem nenašel ani v Izraeli. Tak najednou žena, která nemá předpoklady, není Izraelka, je vzorem pro Izraelce, pro víru. Je jasné, že to není spjaté s tou tradiční výbavou... že naopak je to napříč té tradici kultické... výsměchem, co to je.

Takže je zjevné, že každý pokus interpretovat to nábožensky je pochybný, je problematický. A naopak, že víra je něco, co není spjato s náboženskou tradicí a není tím nijak podmíněno. To má svou logiku. Ale jestliže tomu tak je, tak pak je absurdní mluvit o víře v Boha, poněvadž Bůh je náboženská záležitost. Poněvadž Bůh je termín religiózní... Bůh je obecně náboženský pojem nebo termín. Takže víra a Bůh, víra a náboženství nemají nezbytné – jaksi nehrají si do ruky, není mezi tím nezbytné spojení. Víra sama nemá s náboženstvím nic dělat... Ale víra nemá s tímhle nic společného. To je kolorit. Ta religiozita, mluvení o Bohu, to je kolorit. Jak říkal Bonhoeffer, Bůh jako náboženská hypotéza už k ničemu není. To platí už po celou dobu, to nevynalezl Bonhoeffer teprve v koncentráku nebo přesněji ve vězení.

To je důvod, proč je to jádro ... oprostěno od konotací religiózních, náboženských. A co to je, tedy ta víra, oprostěná od konotací náboženských, to si musíme říct příště. Hlavně si to ukážeme na dvou místech, jednak *Geneze 12*, kapitola dvanáct. Hospodin řekl Abramovi: Vyjdi z země své... Apoštol Pavel později o něm říká, že věrou vyšel Abram do neznáma, nevěda, kam. A potom je tady o několik kapitol později o Lotovi, když tam je potom to vyjednávání s Abrahamem, zdiž přece zahubiš... odstup to od tebe, abys zahubil spravedlivého s bezbožníkem... Úplně tedy útočí... A teď Abraham se podrbe a řekne: ještě bych chtěl něco: co když se nedostane k těm padesáti spravedlivým pouhých pět... Snad nalezeno tam bude

pouhých čtyřicet... Snad se jich nalezne jenom třicet... Snad se nalezne jen dvacet. A tak dál, takhle tam s ním – naprosto vyjednávání orientální... Ani těch deset se jich tam nenašlo. A potom je ta situace s Lotem, kapitola devatenáctá, pokud budete mít možnost, tak si to přečtete, budeme o tom mluvit. Ta historie je skoro ještě instruktážnější než s tím Abrahamem.

Na tom si ukážeme totiž – Ta věc je tato: To slovo „víra“ se sice vyskytuje ve Starém zákoně, ale ještě je to tam nevypracované. Ale ten obraz... tady u toho Abrahama se vůbec nemluví o víře. Že uvěřil, to je až u Pavla. I vyšel Abram... a šel s ním Lot. Když měl vyjít, vyšel. O víře se tam nemluví, ale je to přesně struktura toho jednání z víry. ... Lot sice nevyjednával obchodnický, ale byl ještě takový opatrnější, takový přízemnější, takový přízemnější. Takže to je tak zhruba –

[?] ... [není rozumět, moc potichu]

[LvH] Jistě... Já jsem to řekl jenom na začátku proto, aby to bylo celou dobu ve vašem povědomí a abyste to mohli sledovat, kontrolovat.

[?] ... [není rozumět, moc potichu]

[LvH] No, tak tys u toho byl, když jsme o tom mluvili podrobně. Je otázka – Tohle by měli říct ti, kteří to slyšeli poprvé. Protože filosofie je charakterizována svým vztahem k celku, takže se nemůže uzavřít ani do žádných jednotlivých disciplín ani do žádných jednotlivých problémů. ... o tom, co je vedle, se řekne jenom pár slov. Jinak vlastně – koneckonců to, co jsme dělali loni s tou kosmologií, to tady jsme v zásadě taky už dělali. Jenomže důraz byl jinde. Tady taky teď bude jinde... Leda že by si to někdo přál... Já jsem o tom vlastně dneska ani nechtěl hovořit, ale přišla na to řeč, tak jsem to tam dal...

KONEC STRANY B

KONEC KAZETY 1

KAZETA 2

STRANA A

[?] ... Vy to vždycky shrnete do toho děsu, strachu... Ale tam takový prožitek není...

[LvH] ... Archaický člověk se vyhýbá té možnosti, že by učinil něco, co by se nepřimykalo k archetypům...

[?] ...

[LvH] Já s tím naprosto souhlasím. Proto jsem říkal, že to nemůžeme odmítnout jako bláznovství nebo nějakou zcela zvláštní záležitost... Nepochybně je třeba to vyložit potom s takovou nuancovaností, opatrností takovou a tak dál. Ovšem základ je takový, že ten moderní svět, který je poznamenán tak nepřehlédnutelně tou židovsko-křesťanskou tradicí, ... že se vyznačuje ... tím, že je schopen s důvěrou něco očekávat od budoucnosti. To je jaksi taková podstatná záležitost. Že musí držet nějaké tradice, že to musí na nižších rovinách budovat do nějakých stereotypů... to je nepohybné. Ale ty vyšší funkce si uvolňuje pro budování něčeho

zcela nového, čeho se neděsí... To je ta novinka. ... Od té doby, co se tak hluboce vtisklo do mysli moderního člověka, že zeměkoule je vlastně veliká vesmírná loď, která má omezené zdroje a všemi směry je omezená, takže každý proces, který jde do nedohledna, je nebezpečný – to jest nemůžeme dost dobře vyrábět neuváženě stále víc, protože tím pádem je tady stále víc odpadu a nakonec tady zahyneme v odpadu. Nemůžeme čerpat stále nové a nové materiály z povrchu zemského nebo z nitra zemského, protože Země je omezená a posléze všechno dojde. ... všechno jsme nasadili na naftu, plyn a uhlí a blíží se doba, kdy už to mít nebudeme. A už budeme muset uvažovat, co budeme dělat něco jiného. ... A co to znamená? Že ten problém budeme řešit tak, že místo abychom čerpali jednosměrně odněkud někam, což nemá perspektivu, tak se pokusíme recyklizovat. Recyklizovat odpady... A tahleta recyklizace je vlastně takovým ohromným – s takovou ohromnou silou nás tlačí opět do archetypického chování a myšlení. Poněvadž recyklizace znamená znečasování. Před tím stojíme dnes, jak tohleto zvládnout, poněvadž to je ohromná síla, která pracuje proti té tradici židovsko-křesťanské. Proto taky najdete řadu studií, jak je křesťanství odpovědné za ten sajrajt, co ve světě vládne. Ta ideologie, že ... všechno to, co tady je k dispozici, to je mu položeno k nohám, je mu k dispozici... ale v zásadě je pánem. A tahleta myšlenka, říká se, a do jisté míry oprávněně, vedla k tomu, že si dělal, co chce...

Tahleta věc, myšlenka nekonečného pokroku, je myšlenka, která mohla vzniknout jen na půdě křesťanské. Je to Řehoř z Nyssy, který to poprvé formuluje... Ta myšlenka zanikla a pak se objevila znovu v moderní době. V jirchárském semináři v šedesátých letech jsme to dokonce jeden čas četli a komentovali podrobně. O nekonečném pokroku.

Tahleta souvislost jistě existuje, ale teď se ukáže, kdo s koho – jestli ta myšlenka té odpovědnosti člověka, která je větší než kteréhokoli jiného stvoření, jestli ta myšlenka ob stojí. Tedy jestli je nějaké řešení, jak člověk bude stále více člověkem a bude stále více odpovědný, stále odpovědněji jednat ve vztahu k přírodě. Anebo jestli se navrátit do nějakých nyní již vědeckých, vědecko-technických rituálů... a furt nějak dokolečka. To je otázka, jestli ta myšlenka má tu sílu se prosadit v nové situaci, nebo ne. Ale zatím to tak bylo, že taková otevřenost do budoucnosti znamenala, že člověk s takovou důvěrou, že to dobře dopadne, dělal kdeco.

[?] ... Ale ono je to tak, že to vnitřní je důležitější než to vnější. ... K tomu, že to zvíře se tedy dostává do stresu... A tím se sám dostává do těch nových situací... I ten biblický člověk... Ale protože vevnitř...

[Aleš Havlíček ???] Ale tak ono bylo řečeno výslovně... instinkty přestaly dávat odpovědi na určitou situaci... jestli tomu pračlověku nestačil instinkt jako odpověď na určitou situaci. Tam klade důraz na něco, čemu člověk rozumí z toho instinktu... že to není nějaký mechanismus... ale ještě i to zvíře má v sobě něco, na základě čeho rozumí tomu instinktu... dochází ke krytí, ke stresům... Ale když si ta bytost sama ze své vnitřní stránky dává sama tu odpověď... tak ten instinkt není asi dominantní... ale ještě něco jiného je tam dominantní...

[LvH] No tak nepochybně... Nejlepší je to u hmyzu, ale snad ani tam to nemůže být jenom instinkt, protože situace se neopakují... Jedině snad rozdíl by byl v tom, že člověk ty situace – já bych řekl: ne vyhledával, on je vytvářel. Tak tam je zároveň to pokoušení, co vidíme u malých dětí, které zkoušejí... někdy neodhadnou, co dovedou, a pak si třeba zlomí ruku... Ta tendence

jít trochu přes práh je u všech zvířat... Jsou kočky nebo psi, kteří jsou rádi, když to mají všecko zaběhané, a jsou takové, které se nudí, pořád zkouší něco nového a pořád otravují a zlobí...

Já tedy nevím, jestli rozumím dobře, co jste měl na mysli. Každopádně souhlasím s tím, že u člověka se nekomplikují ty situace samy, že to je člověk, který je komplikuje, že je vytváří. Jenomže on je vytváří a nezvládá. Takže on potřebuje, když už ty situace jednou vytvořené jsou a už se prosadí, jsou tady a už se jich nemůže zbavit, tak potřebuje nějak stereotypizovat svou reakci na to. Člověk nemůže dost dobře žít v takovém kompletním neznámu. Já se pamatuju, jak Ivan Vyskočil jednou doporučoval lidem... a každý den bude velké překvapení. Samozřejmě jako fór to bylo dobré. Je to poněkud nevěcné, je to vlastně strašlivá náhražka. Člověk potřebuje, aby se něco skutečného dělo, člověk chce mít skutečnou naději a ne koupit si za pětikorunu los. To je falešná naděje, podobně jako je to falešná budoucnost – ty konzervy. Vyhledává něco nového – ale proč? Protože žijeme v tradici, která od budoucnosti něco pozitivního očekává. Tohleto vynálezectví, obávám se, zdaleka nebylo tolik rozšířené v těch dobách archaických. Možná ještě u dětí. ... Tady je velké téma, co to je hra. To je velké téma filosofické, mnoha autory probírané, a zároveň víme, že – velké překvapení, od té doby, kdy se octli na světě nebo na světle Božím takové knihy, jako je ta Huizingova přeložená *Homo ludens*, tak se objevily zase antiknihy dokazující, že člověk není jediný tvor hrající si... a že to není jen u mláďat... že jsou zvířata, která si hrají i v dospělém věku, ukazují se myslím ty vydry, jak si udělají klouzandu a teď se kloužou v tom blátíčku, vysloveně nefunkčně... Co to je, vydry – takové nízko postavené zvíře... Není to příprava na nic vážného, je to skutečně jakási *scholé*, jak říkali Řekové, prázdeň, kde člověk dělá něco, co bezprostředně nepřispívá k obživě... Je možné v tom prvku hry vidět jakýsi náznak něčeho, co je potom u člověka zdokonaleno v takzvanou kulturu. Ve chvíli, kdy splní nějaké vstupní předpoklady, tak chce cosi víc, ... ale patří to k větší kvalitě života, k vyššímu způsobu života.

Já nevím, co bych k tomu ještě řekl... Nepochybně je ten přechod pozvolný... Zase u člověka Konrad Lorenz prokázal, jak jednání lidí je do velké míry obdobou chování zvířat, srovnával lidi s hejny hus a dospěl k pozoruhodným analogiím... Začíná to dřív než u člověka, ale přece jenom kvantitativně ten rozdíl je značný... V životě nedokáže žádné zvíře vymyslet něco takového jako karty nebo něco podobného... Příkladně kvantitativně je to rozdíl a ta hra, která v archaickém období byla k nerozeznání od rituálu, ... tak ta byla jednou z těch cest k větší a větší komplikovanosti lidského života a lidských situací. Že to člověk vyhledával, souhlasím, ... ale zároveň cítil tu riskovost a rizikovost toho podnikání... Teď to vykládají fyziologicky, proč lidi vášnivě lezou na hory, na ty nejvyšší velikány. Spousta lidí skape, a stejně to podnikají... V takových krajních, rizikových situacích tělo vytváří jakési látky, které člověka zaplaví, a on má dojem, že prožívá život naplno. Jako alkohol, ale lepší. Já teď nevím, jak se ty látky jmenují... Někaké -iny [*endorfiny, pozn. red.*].

Proč ty látky znamenají, že člověk prožívá život naplno? ... Otázka je, kde se bere ten zážitek toho prožívání života naplno? ... Už to nevydrží, ten obyčejný, nudný život, a teď chce zase něco nového... Co to je, tohle? Kde se to bere v člověku, že za tímhle jde? Proč lidi, když zkusí brát drogy, tomu propadnou? Jak to, že to je takový zážitek, že se k tomu člověk zase musí vracet? Jak on to učiní součástí svého vnitřního života? Co to vlastně prožívá, že to chce prožívat znovu? Nebo tam je to už opravdu tak zmechanizované? Jde o ten prožitek: jak vlastně to je a proč to člověk zkouší? Říká se, že když je třeba nespokojen se svým životem, tak hledí třeba utopit žal v alkoholu... Ale jak to je možné, ... že se k tomu zase vrátí? To jsou

všecko otevřené otázky... Každopádně bych chtěl trvat na tom, že ty lidské situace jsou komplikovanější než ty zvířecí a že jestliže už u zvířat se můžou vyskytnout takové situace, ... tak u člověka je to typické... jeho instinkty jsou rozloženy či potlačeny. To může být produkt vývoje nebo to může naopak stát někde na začátku. Jsou teorie, že člověk nikdy nedospěje nebo že je nesnesitelný... jediný rozumný způsob lidského života je, že člověk zčásti zůstane dítětem... To je taky analogie toho, že macarát v jeskyních nikdy nedospěje, přesto se rozmnožuje... vykládá, že to je nedostatkové zvíře. Nejenom že má nedostatek instinktů, ale má nedostatek specializovaných orgánů... všecko má tak napůl, tím pádem musí používat rozum, aby dohonil, co mu příroda nedala... Je toho moc, a abychom se někam dostali, tak si musíme vybrat nějakou cestu. Já jsem zkusil jít tímhle, že ať už člověk instinkty odboural nebo je nikdy neměl... pravda je, že ty instinkty nám nefungují. Málokdo začne být nervózní před zemětřesením... Málokdo reaguje na to, když takové ty telepatické projevy, všecko velmi podezřelé... u zvířat je to takřka běžné. Prostě člověk je to po téhle stránce slabší a musel si vyvinout něco lepšího. ... ale nevidím, jakou by to mělo výhodu. Jako jakousi chybu ve vývoji to vykládá třeba Bergson. Je to jakási anomálie přírody, člověk je omyl přírody. Instinkt, to je ta správná cesta.

Ale nevím, jak by to – To je třeba vyložit ve větší souvislosti. ... Teď jde o to, jak to dáte dohromady ještě s dalšími věcmi ve větším kontextu. Když se jde od toho nedostatku instinktu... Protože u zvířat taky vidíme jakési náznaky rituálního chování – třeba u toho Vercorse, tam se na tom demonstruje, jak našli ten chybějící článek... v noci někde za určitých okolností se prostě slezli tihle tvorečkové a začali tam nějak chodit dokola... Prostě takový nějaký rituál. Slezli se na palouk a tam chodili dokola... Tak to byl první rituál a doklad, že už to není zvíře, že už to je mezičlánek k člověku, protože zvíře takové rituály nemá. Není to pravda, my jsme měli celou sérii koček doma, a většina, když někde uděláte kruh, tak ... kočka najednou vleze a posadí se doprostřed toho kruhu. Tak to je přece náznak rituálu... Jistě, kočka domácí už vlastně není přírodní tvor, možná, že přírodní tvor by tohle nikdy nedělal... tak ta kočka už je tak trochu polidštěná... a má dojem že tak trochu patří mezi ty lidi... Fakt je, že takové primitivní jakoby magické nebo rituální chování se dá najít u zvířat taky.

Já jsem to teď tak zakecal, že vlastně nevím, jestli jsem vůbec na něco odpověděl...

[Markéta?] ... Já tady mám takovou nejasnost. ... Svět rozdělený na sakrální a profánní... já tomu nerozumím...

[LvH] Stručně ten vývoj vypadá asi takhle... To rozkládající se osvětí zvířete bylo znovu integrováno pomocí mýtu... Ve vědomí toho člověka ten svět byl zase integrován. Ale pozvolna se tento integrovaný svět začal štěpit do dvou, sakrálního a profánního, a do toho zasáhla ta tradice..., která způsobila, že ten posvátný svět se rozložil ještě dál. Takže vlastně už žádné pořádné posvátno my neznáme. Takže vlastně ta schizofreničnost toho religiózního okolí... byla překonána, ovšem jenom negativně tím, že se definitivně rozložil nebo téměř definitivně rozložil ten svět sakrální. Což ovšem znamená, že my už dnes vlastně žijeme jenom v profánním světě... jenomže ... ten svět je vlastně rozložen, protože nemáme žádný integrující faktor, který by nám ten svět dal znovu dohromady. Čili ta jednota je jenom v možnosti. ... Ten zbývající svět je jednotný jenom potenciálně, protože de facto je to...

[Markéta?] ...

[LvH] Ano, ten mýtus skutečně něco integroval. Dnes už něco takového, co by integrovalo, vlastně neexistuje...

[?] Já jsem se chtěl jenom zeptat: vy jste říkal... že tím rozhodujícím momentem... je v tom právě, že učinila konec ta křesťansko-židovská tradice... tak jsem se chtěl zeptat... tam, kde mluví třeba o nejvyšším přikázání – to znamená, že to je výslovná religiozita... Tam se mi zdá, že religiozita je velice silná...

[LvH] Musíte uvážit, že ta doba byla silně religiózní. To znamená, že tam najdeme spoustu dokladů religiozity. A tohleto je takzvané zlaté pravidlo, které má starou tradici a je už u Mojžíše. Ježíš to vlastně cituje, jako mnohé jiné věci cituje... Ovšem jsou tady jiné výroky Ježíšovy, které to uvádějí na pravou míru. Když on například říká, že...

KONEC STRANY A